

- *Про екологічні наслідки руйнування греблі Каховської ГЕС (доповідач — член-кореспондент НАН України С.О. Афанасьєв)*
- *Щодо відновлення напівпровідникової галузі в Україні: проблеми та шляхи їх вирішення (доповідач — доктор фізико-математичних наук В.П. Мельник)*
- *Про нагородження відзнаками НАН України та Почесними грамотами НАН України і Центрального комітету профспілки працівників НАН України (доповідач — академік НАН України В.Л. Богданов)*
- *Кадрові та поточні питання*

ІЗ ЗАЛИ ЗАСІДАНЬ ПРЕЗИДІЇ НАН УКРАЇНИ 6 вересня 2023 року

Засідання Президії НАН України 6 вересня 2023 р. відбулося під головуванням президента НАН України академіка НАН України А.Г. Загороднього.

На початку засідання було підписано Меморандум про співробітництво між Національною академією наук України та Державною організацією «Український національний офіс інтелектуальної власності та інновацій» (УКРНОІВІ). Документ підписали президент НАН України академік НАН України А.Г. Загородній і директор УКРНОІВІ доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України Олена Орлюк.

Метою укладення Меморандуму є започаткування довгострокового співробітництва в інтересах створення, охорони й використання об'єктів права інтелектуальної власності та розвитку інноваційної діяльності в Україні.

У своєму виступі президент НАН України академік А.Г. Загородній зазначив, що для наукових установ Академії сфера інтелектуальної власності є надзвичайно важливою, оскільки стосується винаходів і корисних моделей установ НАН України у галузі оборони, безпеки, енергетики, медицини, екології, машинобудування тощо, а також комп'ютерних програм, баз даних, наукових творів, ноу-хау тощо.

Найважливішими напрямками співробітництва з УКРНОІВІ є взаємодія із забезпечення належного рівня охорони прав інтелектуальної власності при створенні та використанні винаходів, інших результатів досліджень в оборонній галузі; співробітництво з підтримки інтеграції України в ЄС у сфері інтелектуальної власності та інновацій; підготовка фахівців для підрозділів з питань трансферу технологій, інноваційної діяльності та інтелектуальної власності наукових установ; розширення використання результатів досліджень установ, об'єктів права інтелектуальної власності.

Директор УКРНОІВІ Олена Орлюк серед першорядних кроків очолюваного нею Національного офісу відзначила при-

Підписання Меморандуму про співробітництво між НАН України та Українським національним офісом інтелектуальної власності та інновацій

йняття 20 липня 2023 р. на Генеральній асамблеї Всесвітньої організації інтелектуальної власності (ВОІВ) резолюції щодо України, в якій було засуджено збройну агресію РФ проти України. Цей документ передбачає також виділення фінансових ресурсів для підтримки сфери інтелектуальної власності в Україні. УКРНОІВІ планує здійснювати консалтингову підтримку реалізації проектів з комерціалізації об'єктів права інтелектуальної власності, зокрема підтримку іноземного інвестування з організацією виробництва продукції саме в Україні. Крім того, Олена Орлюк наголосила, що Офіс сприяв зниженню ставок зборів для неприбуткових (бюджетних) установ відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 15 серпня 2023 р. № 859. Вона особливо підкреслила значущість співпраці УКРНОІВІ з НАН України як центром передових досліджень. Передбачається посилення ролі Ради з питань інтелектуальної власності – консультативно-дорадчого органу Кабінету Міністрів України, в тому числі участь у її роботі представників установ НАН України. З 2024 р. планується розпочати навчання працівників підрозділів з трансферу технологій, інноваційної діяльності та інтелектуальної власності бюджетних наукових установ, зокрема й установ Академії. Навчання буде організовано на безоплатній основі.

В обговоренні питання взяли участь також директор Центру досліджень інтелектуальної власності та трансферу технологій НАН України доктор юридичних наук Ю.М. Капіца; директор ДУ «Інститут економіко-правових досліджень імені В.К. Макутова НАН України» член-кореспондент НАН України В.А. Устищенко; директор Головної астрономічної обсерваторії НАН України академік НАН України Я.С. Яцків; директор Інституту біохімії ім. О.В. Палладіна НАН України академік НАН України С.В. Комісаренко, які відзначили важливість та актуальність співпраці НАН України з УКРНОІВІ, зокрема щодо усунення бар'єрів на шляху комерціалізації об'єктів права інтелектуальної власності, розвитку інноваційної діяльності в Україні, створення в Україні сталої системи підготовки фахівців з трансферу технологій, інноваційної діяльності та інтелектуальної власності, використання досвіду Академії з розроблення та запровадження політики у сфері інтелектуальної власності іншими науковими установами, закладами вищої освіти, розширення можливостей для іноземного патентування українських винаходів, а також підкреслили ефективність співпраці при реалізації проектів Academ.city.

* * *

Далі члени Президії НАН України заслухали доповідь директора Інституту гідробіології НАН України члена-кореспондента НАН України **Сергія Олександровича Афанасьєва** про екологічні наслідки руйнування греблі Каховської ГЕС (стенограму див. на с. 71).

У результаті знищення греблі Каховської ГЕС 6 червня 2023 р., яке, за оцінками військових, сталося через її мінування та підризування окупаційними військами РФ, у зоні лиха опинилося понад 16 тис. людей та близько 80 населених пунктів. Масштабна екологічна катастрофа, спричинена руйнуванням греблі, має всі ознаки екоциду та воєнного злочину.

Після підризу греблі Каховської ГЕС відбулися осушення і фрагментація Каховського водосховища, що спричинило катастрофічну загибель багатьох водних рослин і тварин. Че-

рез пришвидшення й турбулізацію течії нижче Каховської ГЕС нищівного впливу зазнали різні складові водних та прибережних екосистем, відбулося значне опріснення північно-західної частини Чорного моря. Донні біоценози, планктонні угруповання, плавні та прибережна рослинність вздовж основного та найбільших гирл дельти, а також значної частини Дніпровсько-Бузького лиману були майже повністю знищені потоками води. Загальна біомаса планктонних водоростей, що виносилася з Каховського водосховища протягом першого тижня після руйнування дамби, становила від 8 до 17 тис. т на добу, а розрахункова маса загиблих безхребетних перевищила 10 тис. т.

Внаслідок підриву ГЕС насамперед було знищено молодь риб. Загалом постраждали популяції понад 70 видів риб, серед яких 18 є червонокнижними, як-от осетрові, у яких якраз була нерестова міграція і вони сконцентрувалися біля греблі, морський судак-буговець та багато інших. Розрахункова загальна іхтіомаса водосховища становила 12 тис. т товарної риби. Біомаса донних безхребетних на різних глибинах місцями сягала десятків кілограмів на 1 м² дна. Переважно це так звані поля дрейсени, які після спуску водосховища опинилися на поверхні. Загальні запаси фітомаси вищих водних рослин у Каховському водосховищі, які внаслідок його осушення та фрагментації можуть спричиняти вторинне забруднення води Дніпра та водоносних горизонтів, становлять 30–50 тис. т, а загальна маса безхребетних тварин – близько 200–500 тис. т.

За даними супутникових знімків можна спостерігати фрагментацію Каховського водосховища на кілька великих водойм, об'єднаних течією старого русла Дніпра, десятки середніх водойм, які не мають прямого зв'язку з Дніпром, і кілька сотень середніх та малих відокремлених водойм.

Фахівці Інституту гідробіології НАН України запропонували низку заходів, спрямованих на зменшення впливу негативних наслідків після підриву греблі Каховської ГЕС:

- запровадження попусків води з верхніх водосховищ каскаду в «пульсовому» режимі;

Виступ члена-кореспондента НАН України Сергія Олександровича Афанасьєва

- максимальне наповнення (за можливості) Дніпровського водосховища та пуск води через водозливи для аерації водних мас;
- заходи з об'єднання найбільших фрагментованих водойм із руслом Дніпра;
- підняття рівня води в руслі й вихід її на заплаву завдяки частковому або повному перегородженню русла у вузьких місцях (їх може бути кілька по довжині водосховища) шляхом гідронамиву або відсіпання ґрунту чи каміння тощо.

Кардинальним рішенням є якнайшвидше спорудження перемички в районі зруйнованої греблі Каховської ГЕС та підняття рівня води, що дасть можливість відновити зв'язок відокремлених фрагментів з руслом Дніпра та врятувати гідрофауну, приречену на загибель у замкнених водоймах.

Розуміючи необхідність відновлення водосховища як джерела води для потреб різних галузей економіки, водозабезпечення населення, а також для підтримання сталого екологічного стоку, науковці Інституту гідробіології НАН України пропонують під час вирішення питання щодо подальшої долі Каховського гідровузла зважати на всі його аспекти і з цією метою:

- розглянути можливі варіанти з одамбуванням північно-східної мілководної частини Каховського водосховища і створенням квазі-природних лучних екосистем;
- розрахувати оптимальний об'єм водосховища та розглянути можливість створення

Виступ доктора фізико-математичних наук Віктора Павловича Мельника

ефективного рибоходу для осетрових та інших прохідних видів риб;

- при заповненні ложа водосховища передбачити створення штучних нерестовищ.

В обговоренні доповіді взяли участь т.в.о. голови Державного агентства водних ресурсів України Н.С. Латиш; заступник голови Державного агентства водних ресурсів України доктор технічних наук І.В. Гопчак; директор Державної установи «Інститут морської біології НАН України» член-кореспондент НАН України Г.Г. Мінічева; академік-секретар Відділення загальної біології НАН України академік НАН України В.Г. Радченко; директор ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України» академік НАН України В.М. Геєць; віцепрезидент НАН України, голова Секції хімічних і біологічних наук НАН України академік НАН України В.Г. Кошечко; президент НАН України академік НАН України А.Г. Загородній; віцепрезидент НАН України, голова Секції фізико-технічних і математичних наук НАН України академік НАН України В.Л. Богданов; академік-секретар Відділення фізики і астрономії НАН України академік НАН України В.М. Локтев; віцепрезидент НАН України член-кореспондент НАН України О.О. Рафальський.

* * *

Далі члени Президії НАН України заслухали доповідь виконувача обов'язків дирек-

тора Інституту фізики напівпровідників імені В.Є. Лашкарьова НАН України доктора фізико-математичних наук **Віктора Павловича Мельника** про відновлення напівпровідникової галузі в Україні та шляхи подолання пов'язаних з цим проблем (стенограму див. на с. 81).

Ситуація з мікроелектронною галуззю в Україні є вкрай незадовільною. За результатами аналізу стану галузі, на сьогодні частково діють лише кілька підприємств мікроелектронного профілю. Це Державне підприємство «Державне Київське конструкторське бюро «Луч», Центральне конструкторське бюро «Ритм», Казенне підприємство спеціального приладобудування «Арсенал», Державне підприємство «Науково-дослідний інститут «Оріон», Товариство з обмеженою відповідальністю «Радіонікс», Науково-виробничий комплекс «Фотоприлад».

Діяльність зазначених підприємств ускладнюється цілою низкою невирішених проблем, які з часом лише нарастають, оскільки під час реалізації поставлених завдань підприємства стикаються зі значною нестачею комплектувальних частин та відсутністю необхідних технологічних умов. Крім того, відсутність сучасної технологічної бази істотно обмежує можливість якісної підготовки фахівців, що з року в рік дедалі більше загострює проблему забезпечення кваліфікованими кадрами відповідного профілю наукової та виробничої сфери.

Ці фактори призвели до втрати Україною своїх позицій у галузі мікроелектроніки і поставили виробництво високотехнологічної продукції у повну залежність від імпорту мікроелектронних компонентів.

Для розв'язання цієї проблеми необхідно створити в Україні замкнений цикл виробництва електронних компонентів та кінцевої продукції на їх основі. Тому за ініціативою Інституту фізики напівпровідників імені В.Є. Лашкарьова НАН України та за активної підтримки Президії НАН України було вжито низку заходів: проведено спільні наради за участю представників зацікавлених підприємств, Міністерства з питань стратегічних галузей промисловості України, вчених НАН

України, створено робочу групу, яка на кількох засіданнях сформувала план дій.

Зокрема, було запропоновано заснувати на базі Інституту фізики напівпровідників імені В.Є. Лашкарьова НАН України універсальний науково-технологічний і навчальний комплекс, який дасть змогу оперативно вирішувати завдання з розроблення та виробництва критично важливих мікроелектронних виробів, створити лінії з виробництва інфрачервоних фотодетекторів, налагодити дрібносерійне виробництво фотодіодів, а також забезпечити підготовку фахівців у цій галузі.

В обговоренні доповіді взяли участь радник директора — головного конструктора Казенного підприємства спеціального приладобудування «Арсенал» член-кореспондент НАН України М.І. Лихоліт; заступник директора Державного підприємства «Науково-дослідний інститут «Оріон» М.С. Болтовець; завідувач відділу лазерної спектроскопії Інституту фізики НАН України член-кореспондент НАН України А.М. Негрійко; голова Північно-Східного наукового центру НАН України і МОН України академік НАН України В.П. Семиноженко; голова Секції хімічних і біологічних наук НАН України академік НАН України В.Г. Кошечко; віцепрезидент НАН України, голова Секції фізико-технічних і математичних наук НАН України академік НАН України В.Л. Богданов; директор ДУ «Інститут економіко-правових досліджень ім. В.К. Макутова НАН України» член-кореспондент НАН України В.А. Устименко; член Президії НАН України академік НАН України А.Г. Наумоєць.

* * *

Члени Президії НАН України розглянули також низку поточних питань:

- розглянули питання про подовження строку повноважень керівників та виконавців обов'язків керівників наукових установ НАН України;

- оголосили конкурс на заміщення посади директора Інституту демографії та проблем якості життя Національної академії наук України;

- з метою протидії російській історичній пропаганді ухвалили рішення про створення робочої групи з аналізу новітніх російських шкільних підручників з історії Росії та загальної історії для учнів 10 та 11 класів, які мають антиукраїнський зміст.

Призначено:

- кандидата історичних наук **Піструїла Ігоря Володимировича** на посаду директора Одеського археологічного музею Національної академії наук України.

Затверджено:

- доктора технічних наук **Ковтун Світлану Іванівну** на посаді заступника директора з наукової роботи Інституту загальної енергетики НАН України;

- доктора юридичних наук **Кулинич Павла Федотовича** на посаді завідувача відділу проблем аграрного, земельного, екологічного та космічного права Інституту держави і права ім. В.М. Корецького НАН України.

Погоджено призначення:

- доктора фізико-математичних наук **Карнаухова Василя Гавриловича** на посаду завідувача відділу термомпружності Інституту механіки ім. С.П. Тимошенка НАН України;

- кандидата фізико-математичних наук **Шунделя Олексія Івановича** на посаду завідувача відділу гідроакустичних досліджень Державної установи «Науковий гідрофізичний центр НАН України»;

- доктора економічних наук **Зимовця Владислава Вікторовича** на посаду головного наукового співробітника Державної установи «Інститут економіки та прогнозування НАН України».

Відзнакою НАН України «За сприяння розвитку науки» нагороджено:

- декана філософського факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка, заступника академіка-секретаря Відділення історії, філософії та права НАН України академіка НАН України **Конверського Анатолія Євгеновича** за багатолітню плідну працю педагога, вченого-філософа й організатора освітнього процесу, активне сприяння розвитку творчої інтеграції вищої школи і науки та вагомий здобутки у підготовці наукових кадрів вищої кваліфікації.

Відзнакою НАН України «За підготовку наукової зміни» нагороджено:

- завідувача відділу Інституту фізики конденсованих систем НАН України доктора фізико-математич-

них наук **Льницького Ярослава Миколайовича** за багатолітню плідну наукову і педагогічну працю, вагомі здобутки у галузі теоретичної фізики і комп'ютерного моделювання та значний особистий внесок у підготовку висококваліфікованих наукових кадрів;

- заступника директора з наукової роботи Інституту органічної хімії НАН України доктора хімічних наук, професора **Шермоловича Юрія Григоровича** за багатолітню плідну наукову і науково-організаційну працю, вагомі творчі здобутки та особистий внесок у підготовку наукових кадрів — висококваліфікованих фахівців у галузі хімії органічних сполук;

- заступника директора Інституту економіки промисловості НАН України доктора економічних наук, професора **Новікову Ольгу Федорівну** за багатолітню плідну працю вченого-економіста, організатора наукових досліджень і педагога, вагомі творчі здобутки та особистий внесок у заснування і розвиток провідної наукової школи з дослідження економічних проблем охорони праці та соціальної політики.

Відзнакою НАН України «За професійні здобутки» нагороджено:

- провідного наукового співробітника Інституту фізики конденсованих систем НАН України доктора фізико-математичних наук **Баумкетнера Андрія Богдановича** за багатолітню плідну творчу працю та вагомий особистий внесок у розвиток наукових досліджень у галузі теоретичної фізики і комп'ютерного моделювання;

- радника при дирекції, почесного директора Інституту органічної хімії НАН України академіка НАН України **Кальченка Віталія Івановича** за багатолітню плідну працю вченого і організатора наукових досліджень в Інституті органічної хімії НАН України, високі професійні здобутки у галузі органічної і супрамолекулярної хімії та значний особистий внесок у розроблення і впровадження у виробництво технологій синтезу субстанцій протипухлинних лікарських препаратів;

- завідувача лабораторії Державної установи «Інститут харчової біотехнології та геноміки НАН України» доктора біологічних наук **Шульгу Сергія Миколайовича** за багатолітню плідну наукову, науково-організаційну і педагогічну працю та вагомий особистий внесок у розвиток досліджень у галузі промислової й харчової біотехнології;

- завідувача Відділення неврології і реабілітації Державної наукової установи «Центр інноваційних медичних технологій НАН України» **Червиць Галину Костянтинівну** за багатолітню плідну, невтомну, високопрофесійну працю лікаря-невропатолога, вагомий особистий внесок у забезпечення функціонування Відділення неврології і реабілітації та впровадження

інноваційних методів діагностики і лікування у медичну практику;

- директора Державної установи «Державний науково-дослідний і проєктний інститут основної хімії» кандидата наук з державного управління **Довгалою Іриною Григорівною** за багатолітню плідну працю науковця і керівника провідної інжинірингової компанії та вагомі творчі здобутки в організації науково-дослідних, проєктних і дослідно-конструкторських робіт у галузі хімічного виробництва із забезпеченням екологічної і промислової безпеки підприємств.

Відзнакою НАН України «Талант, натхнення, праця» нагороджено:

- старшого наукового співробітника Інституту кібернетики імені В.М. Глушкова НАН України кандидата фізико-математичних наук **Чистякова Олексія Валерійовича** за плідну творчу працю та особистий внесок у розвиток наукових досліджень у галузі комп'ютерного моделювання процесів і явищ;

- наукового співробітника Міжнародного науково-навчального центру інформаційних технологій та систем НАН України та МОН України **Бондаря Сергія Олександровича** за плідну творчу працю та особисті здобутки у розвитку наукових досліджень у галузі роботизації, безпілотних літальних апаратів і керування складними динамічними системами та процесами.

Подякою НАН України відзначено:

- начальника Харківської обласної військової адміністрації доктора юридичних наук **Синегубова Олега Васильовича** за вагомий особистий внесок у відновлення інфраструктури наукових і освітніх установ Харківщини, зруйнованої внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України, та активне сприяння функціонуванню вітчизняної науки в умовах воєнного стану;

- директора Івано-Франківського обласного відділення Малої академії наук України **Дерев'янку Надію Павлівну** за багатолітню плідну працю на педагогічній ниві та вагомий особистий внесок у стимулювання творчого потенціалу шкільної молоді Прикарпаття, розвитку її наукової і дослідно-експериментальної діяльності;

- директора Комунального позашкільного навчального закладу «Мала академія наук учнівської молоді» Дніпропетровської обласної ради **Тягло Наталію Василівну** за багатолітню плідну працю на педагогічній ниві та вагомий особистий внесок у стимулювання творчого потенціалу шкільної молоді Дніпропетровського регіону, розвитку її наукової і дослідно-експериментальної діяльності;

- постійного наукового співробітника Національного центру наукових досліджень у Лабораторії фізи-

ки елементарних частинок в Ансі (Франція) доктора наук **Гриньову Тетяну Борисівну** за плідну працю на освітній ниві, популяризацію здобутків вітчизняної науки, вагомий особистий внесок в організацію навчальних програм наукових шкіл Європейського центру ядерних досліджень (ЦЕРН) для українських слухачів і національної системи поширення отриманих ними знань та активне сприяння підвищенню загального рівня наукового світогляду учнівської молоді;

- провідного фахівця Національного центру «Мала академія наук України» кандидата технічних наук **Юрова Олександра Григоровича** за плідну працю на освітній ниві, популяризацію здобутків вітчизняної науки, вагомий особистий внесок в організацію навчальних програм наукових шкіл Європейського центру ядерних досліджень (ЦЕРН) для українських слухачів і національної системи поширення отриманих ними знань та активне сприяння підвищенню загального рівня наукового світогляду учнівської молоді;

- трудовий колектив Державної установи «Державний науково-дослідний і проектний інститут основної хімії» за багатолітню плідну науково-дослідну, проектну і дослідно-конструкторську діяльність у галузі хімічного машинобудування, вагомий внесок у розвиток екологічно безпечних виробництв содової промисловості в Україні та з нагоди 100-річчя від часу заснування установи.

Почесною грамотою Президії НАН України і Центрального комітету профспілки працівників НАН України нагороджено:

- провідного наукового співробітника Міжнародного науково-навчального центру інформаційних технологій та систем НАН України та МОН України кандидата технічних наук **Шепегуху Юрія Михайловича** за багаторічну плідну працю, вагомий особистий внесок у розвиток сучасних інформаційних технологій для підвищення обороноздатності України та активну винахідницьку діяльність;

- наукового співробітника Державної установи «Інститут досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки ім. Г.М. Доброва НАН України» **Велентейчик Тетяну Миколаївну** за багатолітню плідну працю дослідника проблем формування і реалізації науково-технічної політики та вагомий особистий внесок в організаційне забезпечення діяльності журналу «Наука та наукознавство»;

- професора кафедри Університету Григорія Сковороди в Переяславі доктора наук з державного управління **Карпу Марту Іванівну** за багатолітню, плідну працю вченого, педагога і громадського діяча, вагомий особистий внесок у творче дослідження проблем формування державної кадрової політики у сфері публічного управління і адміністрування та активне сприяння розвитку наукового світогляду студентської молоді.

За матеріалами засідання підготувала О.О. Мележик